

Manifest o volných dílech

Obsah

[Předmluva](#) [Volná díla v 21. století](#) [Volná díla](#) [Díla dobrovolně poskytnutá nositeli autorských práv a právo dílo užít](#) [Obecné principy](#) [Obecná doporučení](#)

Předmluva

"Le livre, comme livre, appartient à l'auteur, mais comme pensée, il appartient—le mot n'est pas trop vaste—au genre humain. Toutes les intelligences y ont droit. Si l'un des deux droits, le droit de l'écrivain et le droit de l'esprit humain, devait être sacrifié, ce serait, certes, le droit de l'écrivain, car l'intérêt public est notre préoccupation unique, et tous, je le déclare, doivent passer avant nous." (Victor Hugo, *Discours d'ouverture du Congrès littéraire international de 1878*, 1878)

"Naše trhy, naše demokracie, naše věda, naše tradice svobodného projevu a naše umění závisí více na materiálech, které jsou volnými díly, než na informačních materiálech, na které se vztahují majetková práva. Volná díla nejsou pouhým zbytkem ponechaným stranou, když všechno, co má význam, se pokryje majetkovými právy. Volná díla jsou oblastí, kde těžíme stavební kameny naší kultury. Tvoří vlastně většinu naší kultury." (James Boyle, *The Public Domain*, p.40f, 2008)

Volná díla, tak jak je chápeme, jsou bohatstvím, jež je prosto překážek přístupu či opakovanému užití, která jsou obvykle spojena s autorskoprávní ochranou, ať proto, že uplynula doba trvání autorských práv k dílu, nebo proto, že se nositelé práv rozhodli tyto překážky odstranit. Volná díla jsou základem našeho sebeporozumění, které je vyjádřeno v našich společných vědomostech a kultuře. Je to surovina, ze které se odvozují nové vědomosti a jsou vytvářena nová kulturní díla. Institut volného díla funguje jako ochranný mechanismus, který zajišťuje, že tato surovina je k dispozici za cenu reprodukce (blízké nule), a že všichni členové společnosti mohou na ni navazovat. Je nezbytné mít k dispozici zdravá a prosperující volná díla k zajištění sociální a ekonomické spokojenosti společnosti. Volná díla hrají klíčovou roli v oblasti vzdělávání, vědy, kulturního dědictví a sektoru veřejných informací. Zdravá a prosperující volná díla jsou jedním z předpokladů, aby se z ustanovení odst. 1, článku 27 Všeobecné deklarace lidských práv ("Každý má právo svobodně se účastnit kulturního života společnosti, těšit se z umění a podílet se na vědeckém pokroku a jeho výsledcích") těšili lidé po celém světě.

Digitálně propojená informační společnost přesunula problematiku volných děl do popředí diskuzí o autorském právu. Abychom zachovali a posílili volná díla, potřebujeme dosáhnout hlubokého a aktuálního pochopení podstaty a role tohoto důležitého zdroje. Tento Manifest o volných dílech definuje volná díla a nastiňuje základní principy a pravidla pro zdravá volná díla na začátku 21. století. Volná díla jsou zde posuzována ve vztahu k autorskému zákonu, z hlediska vyloučení dalších práv duševního vlastnictví (např. patentů, ochranných známek), a tam kde je autorský zákon třeba chápat ve svém širším smyslu, také ve vztahu k majetkovým a osobnostním právům v rámci autorského práva a práv souvisejících (včetně práv příbuzných a zvláštního práva poskytovatele databáze). V následující části dokumentu jsou pod pojmem autorská práva myšlena všechna tato práva. Pojem "dílo" je používán pro všechny předměty ochrany autorského práva a

zahrnuje taktéž i databáze, umělecké výkony a záznamy. Obdobným způsobem termín "autor" zahrnuje fotografy, výrobce, vysílatele, malíře a výkonné umělce.

Volná díla v 21. století

Volná díla jsou v tomto manifestu chápána jako kulturní materiál, který může být využíván bez omezení a není předmětem autorské ochrany. Navíc k dílům, které se formálně staly volnými díly, existuje množství cenných děl, které nositelé autorských práv dobrovolně dávají veřejnosti k dispozici za velkorysých podmínek, jež se svou podstatou blíží k podmínkám nakládání s volnými díly. Uživatelé jsou také oprávněni nakládat s chráněnými díly na základě výjimek nebo omezení autorských práv, jako je volné užití a zákonné licence. Všechny prostředky, které umožňují snadnější přístup k našemu kulturnímu bohatství, jsou důležité a je potřeba o ně aktivně pečovat, aby se naše společnost mohla těšit z výhod společných znalostí a kultury.

Volná díla

Volná díla se skládají z našich společných znalostí, kultury a další zdrojů, které mohou být využívány bez omezení kladených autorským právem. Volná díla lze pro přehlednost zařadit do dvou skupin:

1. **Autorská díla, u kterých uplynula doba trvání majetkových autorských práv.** Autorské právo je právo, které autorovi vzniká na určitou dobu. Jakmile tato doba uplyne, všechna zákonná omezení přestávají existovat, což v některých zemích neplatí o trvalých osobnostních autorských právech.
2. **Základní informační veřejné statky, na které se nevztahuje autorské právo.** Díla, která nejsou předmětem ochrany autorských práv, neboť nesplňují předpoklad jedinečného výsledku tvůrčí činnosti autora nebo jsou z autorskoprávní ochrany přímo vyňaty (např. údaje a jiná fakta sama o sobě, myšlenky, postupy, principy, metody, zákony, soudní a úřední rozhodnutí nebo objevy nezávisle na způsobu jakým jsou popsány, vysvětleny, ilustrovány nebo vloženy do díla). Jedná se o informace, které jsou pro zajištění správného chodu společnosti natolik důležité, že jejich přístupnost nesmí být žádným způsobem omezena ani na dočasnou dobu.

Volná díla jsou protiváhou k právu autorů na autorskou ochranu jejich děl a jsou základem kulturního dědictví a souhrnu znalostí lidské společnosti. Ve druhé polovině 20. století však byly obě zmíněné skupiny volných děl ohroženy prodloužením doby trvání autorských práv a celkovým rozšířením autorskoprávní ochrany (tj. obdobná ochrana práv souvisejících s právem autorským nebo ochrana databází).

Díla dobrovolně poskytnutá nositeli autorských práv a právo dílo užit

Vedle volných děl existují další důležité nástroje, které umožňují osobám volně nakládat s díly chráněnými autorským zákonem. Tyto nástroje představují pomyslný „prostor k dýchání“ naší kultury a znalostí a zabezpečují, aby ochrana autorských práv nebránila speciálním požadavkům společnosti na užití díla a dobrovolně volbě autora poskytnout část užívacích práv veřejnosti. Přestože tyto nástroje zvyšují přístup k chráněným dílům, některé z nich tento přístup podmiňují předepsanými způsoby užití díla nebo jej umožňují pouze určité skupině uživatelů.

1. **Díla dobrovolně poskytnutá nositeli autorských práv.** Autoři mohou odstranit omezení ze svých děl tím, že tato díla vystaví pod svobodnou licenci, nebo využijí jiných, zákonem povolených nástrojů, které umožňují neomezené využití jejich děl, nebo se u těchto děl vzdají všech svých práv a vytvoří z nich tak volná díla. Definici svobodné licence pro software naleznete zde: <http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>, pro kulturní díla zde: <http://freedomdefined.org/Definition> a otevřené znalosti zde: <http://opendefinition.org/1.0/>.

2. **Právo dílo užít pramenící z omezení autorského zákona, volná užití a zákonné licence.** Tato omezení autorského práva zajišťují dostatečný přístup k naší společné kultuře a znalostem. Umožňují fungování důležitých sociálně prospěšných institucí a pomáhají osobám se zdravotním a duševním postižením zapojit se do společnosti.

Celkem vzato, volná díla, díla dobrovolně poskytnutá nositeli autorských práv a výjimky a omezení autorského práva, volná užití a zákonné se snaží zajistit práva každého člověka mít přístup ke společné kultuře a znalostem za účelem vytváření inovací a obohacování kultury ku prospěchu celé společnosti. Je tedy důležité zajistit péči o tyto nástroje tak, aby mohly nadále plnit svou úlohu v současné době vyznačující se rychlými technologickými a sociálními změnami.

Obecné principy

V době rychlých technologických a sociálních změn plní volná díla nezbytnou roli v oblasti rozvoje kultury a digitálních inovací. Z tohoto důvodu je potřeba o volná díla aktivně pečovat. Tato péče se musí řídit obecnými principy, které jsou nezbytné k uchování smysluplného porozumění volných děl a zajištění toho, že volná díla budou nadále plnit svou funkci v technologickém prostředí propojené informační společnosti. Níže uvedené principy se vztahují na volná díla.

1. **Volná díla jsou přirozeným stavem, autorská ochrana je výjimka.** Jelikož se ochrana autorských práv vztahuje pouze na díla, které splňují podmínku jedinečného výsledku tvůrčí činnosti autora, převážná většina celosvětově vytvářených dat, informací a myšlenek patří mezi volná díla. Kromě toho do skupiny volných děl každoročně přibývají autorská díla, u kterých uplynula doba trvání majetkových autorských práv. Kritéria pro vznik autorské ochrany a omezená doba trvání majetkových autorských práv přispívají k velkému počtu volných děl, a tudíž zabezpečují volný přístup ke společné kultuře a znalostem.

2. **Délka ochrany autorských práv by měla být stanovena tak, aby byla zajištěna rozumná rovnováha mezi zájmy autora na ochranu jeho díla a nároku na finanční odměnu za vynaložené úsilí při vytváření díla na straně jedné a veřejného zájmu na šíření kultury a znalostí na straně druhé.** Ani z pohledu autora, ani z pohledu veřejnosti neexistují pádné argumenty (ať již historické, ekonomické, společenské nebo jiné) pro nepřiměřeně dlouhou dobu trvání ochrany autorských práv. Zatímco by autorovi mělo být umožněno získat odměnu za své intelektuální úsilí, veřejnost by neměla být na nepřiměřeně dlouhou dobu zbavena možnosti dílo volně užívat.

3. **Volné dílo musí navždy zůstat volným dílem.** Výlučná kontrola nad volnými díly nesmí být znovunastolena nárokováním výlučných práv nad technickými kopiemi děl nebo využitím prostředků technické ochrany pro omezení přístupu k technickým kopiím těchto děl.

4. **Oprávněný uživatel digitální kopie volného díla by měl být oprávněn dílo opětovně užívat, kopírovat a upravovat.** Institut volného díla automaticky neznamená, že dílo musí být zpřístupněno veřejnosti. Majitelé volných děl vyjádřených ve fyzické podobě mají právo k nim omezit přístup. Jakmile je však dílo jednou zpřístupněno, nesmí být kladeny žádné zákonné překážky pro opětovné užívání, upravování nebo kopírování volného díla.

5. **Dohody nebo opatření technické ochrany, jejichž cílem je omezení přístupu a možnosti nakládat s volnými díly, nesmí být uplatněny.** Institut volného díla garantuje uživateli toto dílo opětovně užívat, upravovat a kopírovat. Totéž umožňuje rovněž právo uživatele dílo užit pramenící z omezení autorského práva, volná užití a zákonné licence, které zajišťují, že nakládání s autorskými díly nesmí být omezeno smluvními nebo technologickými prostředky.

Kromě toho, níže uvedené principy se týkají dobrovolně poskytnutých děl nositeli autorských práv a práva dílo užit:

1. **Dobrovolné vzdání se autorských práv a volné poskytnutí autorských děl jsou legitimním výkonem autorových výhradních práv.** Mnoho autorů, jejichž díla jsou chráněna autorským právem, si nepřeje užívat této ochrany do plné míry nebo se chtějí všech svých práv vzdát. Tyto dobrovolné projevy vůle jsou legitimním výkonem výhradních práv autora a nesmí být omezovány zákony, nařízeními nebo jinými předpisy včetně ochrany osobnostních práv.

2. **O výjimky a omezení autorského práva, volná užití a zákonné licence je potřeba neustále pečovat, aby byla zajištěna efektivita základní rovnováhy mezi ochranou autorských práv a veřejným zájmem.** Tato ustanovení vytvářející právo uživatele dílo užit představují jakýsi volný prostor uvnitř současného systému autorských práv. Vezmeme-li v úvahu rapidní tempo probíhajících technologických a společenských změn, je velice podstatné, že na základě těchto ustanovení je možno zajistit chod sociálně prospěšných institucí a pomoci osobám se zdravotním a duševním postižením zapojit se do společnosti. Z těchto důvodů by měly být výjimky a omezení autorského práva, volná užití a zákonné licence vykládány v kontextu vývoje prostředí a ve prospěch veřejného zájmu.

Vedle těchto obecných principů musí být zodpovězeny další důležité otázky ohledně volných děl. Následující obecná doporučení mají za úkol chránit volná díla a zajistit, aby nadále plnila svou úlohu. I když jsou tato doporučení použitelná pro všechny oblasti autorského práva, týkají se především oblasti vzdělávání, kulturního dědictví a vědeckého výzkumu.

Obecná doporučení

1. **Doba trvání autorských majetkových práv by měla být zkrácena.** Nepřiměřená délka trvání autorských majetkových práv v kombinaci s jejich automatickým vznikem při vzniku díla (není třeba dílo registrovat) velice znesnadňuje přístup ke společným znalostem a kultuře. Navíc dochází ke zvyšování výskytu osiřelých děl (orphan works), které nejsou ani pod kontrolou svých autorů, ani nejsou volnými díly. Nemohou být tedy užívána. Proto by měla být pro nová autorská díla doba trvání autorských majetkových práv zkrácena na přiměřenou délku.

2. **Jákákoliv změna rozsahu autorské ochrany (včetně nové úpravy předmětu autorské ochrany nebo rozšíření výlučných práv) musí být zvažována s ohledem na jejich dopad na volná díla.** Jakákoliv změna rozsahu autorské ochrany nesmí být aplikována retroaktivně na díla, která jsou již předmětem autorské ochrany. Autorské právo je časově omezená výjimka ve vztahu k volným dílům naší společné kultury a znalostí. Ve 20. století došlo k rozšíření rozsahu autorských práv za účelem uspokojení zájmů malé skupiny nositelů autorských práv na úkor zájmů široké veřejnosti. Důsledkem je, že se na přístup k většině naší kultury a znalostem vztahují technická a zákonná omezení. Naším úkolem je minimálně zajistit, aby se tato situace nezhoršovala a současně se pokoušet tuto situaci do budoucna vylepšit.

3. **Pokud je dílo v zemi svého vzniku považováno za volné dílo, mělo by být za takové považováno i v ostatních zemích světa.** Pokud není dílo předmětem autorské ochrany v jedné zemi, ať už z důvodu, že nespĺňuje kritérium jedinečného výsledku duševní činnosti autora, nebo proto, že doba trvání autorských práv vypršela, nemělo by být možné pro kohokoliv (včetně autora) obnovit ochranu autorských práv tomuto dílu v jiné zemi, a tím pádem z volného díla učinit dílo chráněné.

4. **Jakýkoliv nesprávný nebo zavádějící pokus přisvojit si volné dílo musí být potrestán dle zákona.** Pro účely zachování celistvosti volných děl a ochrany jejich uživatelů před nesprávnými a nečestnými požadavky, musí být jakýkoliv falešný nebo zavádějící pokus o nárokování výhradního práva nad volnými díly prohlášen za protiprávní.

5. **Žádné jiné právo duševního vlastnictví nesmí být využito k získání výhradního práva nad volnými díly.** Volná díla jsou nedílnou součástí rovnováhy uvnitř systému autorského práva. Tato vnitřní rovnováha nesmí být zmanipulována pokusy o znovunastolení nebo získání výlučné kontroly prostřednictvím předpisů, které nejsou součástí autorského práva.

6. **Musí existovat praktické a efektivní metody jak zajistit, aby společnost jako celek byla oprávněna opakovaně užívat osiřelá (orphan works) a komerčně nedostupná díla (out of print works).** Prodloužení rozsahu a doby trvání autorských práv a poskytování ochrany bez předchozí registrace pro zahraniční díla způsobila veliký nárůst počtu osiřelých děl, které nejsou ani pod kontrolou autorů, ani nejsou volnými díly. Jelikož tato díla nepřinášejí užitek autorům ani společnosti, je potřeba umožnit společnosti jako celku, aby je mohla opakovaně užívat.

7. **Instituce spravující kulturní dědictví by měly přijmout primární odpovědnost za organizaci a uchování volných děl.** Neziskové instituce spravující kulturní dědictví po staletí uchovávaly naše společné znalosti a kulturu. Jako součást tohoto poslání je potřeba, aby zajistili dostupnost volných děl pro všechny tím, že tato díla uspořádají, uchovají a veřejně zpřístupní.

8. **Nesmí existovat zákonné překážky, které by zabraňovaly dobrovolnému sdílení autorských děl nebo jejich předčasnému přesunu mezi volná díla.** Oba tyto legitimní výkony výhradních práv zaručené autorským právem jsou podstatné pro zajištění přístupu k základním kulturním hodnotám a znalostem a respektování vůle autora.

9. **Užití chráněných děl pro osobní nekomerční potřebu musí být umožněno, k tomuto účelu je třeba hledat alternativní způsoby odměňování autorů.** Zatímco je pro osobnostní rozvoj každého jedince nezbytné užívat autorská díla pro nekomerční osobní potřebu, právě tak je zásadní brát v úvahu stanoviska autorů při vytváření nových omezení a výjimek autorské práva nebo při revidování starých omezení a výjimek autorského práva.

Upozornění

1. Pokud si přejete podepsat Manifest jménem vaší organizace (a jste k tomu oprávněni), zašlete prosím email na adresu *coordinator [zavináč] communia-project [tečka] eu*. Uveďte prosím přesný název vaší organizace, URL adresu stránek, vaše křestní jméno, příjmení a vaši pracovní pozici v organizaci. Přiložte prosím logo organizace (nebo URL adresu, kde se logo nachází).
2. Pokud objevíte chyby na těchto stránkách nebo ve vašem podpisu, oznamte to prosím na adrese *webmaster [zavináč] communia-project [tečka] eu*